

סודאן

אכולת הניגודים

סגן א. רבינוביץ

לו להשתלט על סודאן כולה עד לראשית 1885. פרק זה של תולדות סודאן זכה לפרסום רב עקב מותו הטרגי של המצביא הבריטי גורדון, שהיה נצור בח'רטום — זמן קצר לפני שהגיעה התגבורת שנשלחה לעזרתו (אפיודיה שהיתה צדדית, לאמיתו של דבר).

„המהדי” מת זמן קצר לאחר נצחוננו, ויורשו, ה„ח'ליפה” עבדאללה, התקשה לבסס את שלטונו ואף נכשל בניסונו לפלוש למצרים. בכל זאת עלה בידו לקיים את שלטונו עד ל־1898.

בשנה זו החל הגנרל הבריטי קיטשנר לכבוש את סודאן מחדש, כשהוא מפקד על צבא, המורכב ברובו מחיילים מצריים.

אותו זמן התחזקה ההשפעה הצרפתית והאיטלקית באיזור, והבריטים, שהודאגו מכך, רצו להקדים את יריביהם ולבסס את השפעתם בסודאן. הם פתחו במסע כיבוש, ונסחפו כמעט להתנגשות מזוינת עם פלוגה צרפתית, שהגיעה לפאשודה ששל הנלוס. הצרפתים נכנעו ברגע האחרון — דבר שהשפיע רבות לא רק על מהלך המדיניות האירופית באותה תקופה, אלא גם על צורת השלטון בסודאן. כפיצוי על היותור הצרפתי (ובשל מספר גורמים מדיניים ומשפטיים נוספים) הוקם בסודאן שלטון משותף (קונדומיניום) בריטי-מצרי, כך שנמנע מבריטניה שלטון ישיר במדינה זו.

השלטון „המשותף” האנגלו-מצרי לא היה אלא אחיזת־עיניים; לאמיתו של דבר, הבריטים הם שניהלו את הענינים בסודאן. אלא שלא היה בכך כדי לנתק את הקשר שבין ההתפתחויות המדיניות בסודאן ובמצרים.

התנועה הלאומית המצרית לא ויתרה על מה שנראה היה לה כזכויותיה ההיסטוריות והחוקיות של מדינת־מצרים בסודאן, בה ראתה שטח חיוני לאינטרסים שלה. למצרים ברור, כי מסודאן ניתן לפגוע במקורות־המים של ארצם, וכן לפתח שם משק כותנה שיתחרה בזה שלהם. מכאן שאיפתם לשלוט בסודאן, או לפחות להבטיח בה קיום משטר ידידותי.

חשיבותה של השאלה הסודאנית למדיניות המצרית ולניחסי מצרים־בריטניה מחד גיסא, והתפתחותה הפנימית האיתית של סודאן מאידך גיסא, הביאו לכך, שעד שנות־הארבעים לא היו החיים המדיניים בסודאן בעיקרם אלא תוצאה של היחסים האנגלו-מצריים. רק אז החלו ניצני הארגונים הצבור

סודאן, שתולדותיה בעת החדשה רצופות מאבקים סוערים, מהנה גם כיום זירה למאבקים בין כוחות מדיניים וחברתיים שונים: אפריקאים וערבים, שמאלניים וימניים, פרו־מצריים ושוחרי סודאן העצמאית. כדי להבין תמונה מדינית מעניינת ומורכבת זו, עלינו לסקור תחילה את שורשיה ואת דרך התפתחותה מאז ראשית המאה התשע־עשרה.

דרכה של סודאן לעצמאות

סודאן הפכה למוקד התעניינות, כאשר חלקים ממנה נכבשו בשנים 1821—1820 על־ידי איסמאעיל, בנו השלישי של מוחמד עלי, שליט מצרים. בראשית שנות השבעים החל נכדו השאפתני של מוחמד עלי, שנשא אף הוא את השם איסמאעיל פחה, לכבוש שטחים מעבר לגבולה הדרומי של מצרים. באופן טבעי פנה לכיבוש השולטנות של פונג' (דארפור), אשר מאז סוף המאה השבע־עשרה נמצאה בתהליך של התפוררות. מאז כיבוש זה ועד לאמצע המאה העשרים שזורה התפתחותה המדינית של סודאן בזה של מצרים.

במשך המאה הי"ט הרחיבו מוחמד עלי ויורשיו את שליטתם בסודאן וצירפו לשטחי שלטונם גם את המחוזות הדרומיים והמערביים של סודאן הנוכחית. המצרים הם שאיחדו לראשונה את חלקיה השונים של ארץ זו והעניקו לה מסגרת בסיסית של מנהל ריכוזי חדיש למדי. אלא שרק שכבה מצומצמת, שהתגוררה במרכזים העירוניים החדשים, הושפעה מהמצרים, בעוד שרובה המכריע של האוכלוסיה המשיך בצורת חייו המסורתית. לשלטון המצרי התנגדו רוב התושבים בשל קשיחותו ופגיעתו ברגשותיהם הדתיים. כן צמחה התמרמרות בקרב מגדלי המקנה הנודים — בשל פרנסתם שנתקפחה על ידו.

ביוני 1881 פרץ מרד, שהונהג על־ידי „המהדי” מוחמד אחמד — מיסדה של תנועה דתית, שהושפעה מן הזרמים הדתיים החדשים אשר נתעוררו אז בחצי־האי ערב — תנועה שקראה לחזור אל האיסלאם המקורי, הפשוט. המהדי הכריז עצמו כגואל המאמינים וקרא תגר על שלטון המצרים, בהם ראה כופרים. אולת יום של הצבאות המצריים ושל המפקדים הבריטיים מצד אחד (בשנת 1882 השתלטו הבריטים על מצרים), וכוחה הפנימי של תנועת המהדי מצד אחר, איפשרו

ח'רטום, בירת סודאן

ריים של סודאן מתפתחים והופכים למפלגות מדיניות. אופיין המיוחד של אלה נעוץ בזיקתן ההדוקה למסדרים הדתיים העיקריים שבארץ זו — ה"מהדיה" (שתומכיה נקראים "אנ-צאר") וה"ח'תמיה" (או "מירגניה"). האוכלוסיה, אשר ברובה נשארה מאורגנת במסגרות שבטיות, כפופה בעיקר לשני מסדרים אלו. מסדר ה"מהדיה" התלכד סביב הנהגתו של עבד'אר-רחמן, בנו של המהדי, אשר הצליח לרכוש השפעה רבה על האוכלוסיה השבטית, בעיקר במרכז סודאן ומערבה. מסדר ה"ח'תמיה", המונהג על-ידי משפחת אל-מירגני, ייצג גישה אורתודוקסית יותר מבחינה דתית ונהנה מתמיכה מוע"ט יותר בקרב האוכלוסיה.

הנהגת ה"מהדיה", אשר שאפה למלא תפקיד מרכזי בסודאן, חדלה מאיבתה לבריטים — אך דבקה באיבתה למצרים, בהם ראתה מכשול לקיומה של סודאן עצמאית. מפלגת ה"אומה", זרועה המדינית של ה"מהדיה", ריכזה מאז אמצע שנות ה-40 את היסודות הפרו-בריטיים, הדוגלים בעצמאות סודאן, ונשענה בבחירות בעיקר על קולות אנשי השבטים, שהיו תומכי המסדר.

לעומת זאת אימץ לעצמו מסדר ה"ח'תמיה" אוריינטציה פרו-מצרית מובהקת; והנהגתו, בראשות סייד עלי אל-מירגני, חתרה בצורה פעילה לצרף את סודאן למצרים. הסיעות הפרו-מצריות, שהחשובה בהן הונהגה על-ידי אסמאעיל אל-אזהרי, נשענו על ה"ח'תמיה". עיקר כוחן היה במרכזים העירוניים, שם נודעה למצרים השפעה על שכבת האינטלי-

גנציה. בניגוד למחנה היריב, לא שררה במחנה הפרו-מצרי אחדות-דעים, והנסיון לאחד את הסיעות השונות במסגרת "מפלגת האיחוד הלאומית" לא האריך ימים.

במשך שנות-הארבעים התפתחו בסודאן גם איגודים מקצועיים חזקים, בעלי נטיה שמאלנית מובהקת. אמנם לא היתה בסודאן תעשייה מפותחת, אך רשת מסילות-הברזל המסועפת, שהוקמה על-ידי הבריטים, היותה מפגש לאלפי פועלים ושימשה מעין "חממה" להתפתחות האיגודים. צירוף, שהינו נדיר באזור זה, של אלמנטים שמאלניים משכילים ומנהיגי איגודים מקצועיים איפשר היווצרותה של מפלגה קומוניסטית מבוססת. אולם בשנות הארבעים עדיין תפס המאבק לעצמאות את המקום המרכזי בסודאן, ולכן נדחקו הבעיות החברתיות לקרן זווית.

טבעי איפוא, שמאבקה של סודאן לעצמאות בסוף שנות הארבעים התנהל בשני מישורים: הרצון להשתחרר מן האפוסטרופסות הבריטיות, ובמקביל — הנטיה להתקשר בצורה זאת או אחרת עם מצרים לעומת השאיפה להקמת מדינה סודאנית עצמאית. בריטניה, שרצתה בקיום מדינה סודאנית

מפת סודאן

עצמאית מתוך שיקולים משלה, החלה בקידום הדרגתי של הארץ לקראת עצמאות, כשהיא משתפת פעולה עם אלמנטים סודאניים אנטי-מצריים ושוחרי עצמאות. המצרים ועושי דברם השתדלו לעצור תהליך זה, וב-1951 אף הכריזו פארוק, מלך מצרים על ביטול ה"קונדומיניום" ועל סיפוח סודאן למצרים.

משטרה-ההפיכה המצרי, שקם ביולי 1952, סבר כי גישתו הבלתי-פשרנית של המשטר הקודם לא תביא להשגת מטרה

תיו בסודאן ונקט בדרך חדשה. בפברואר 1953 נחתם הסכם, שקבע כי סודאן תזכה בעצמאות בתום הליכי מעבר, שיימשכו שלוש שנים — ואז יכריעו הסודאנים האם הם רוצים במדינה עצמאית או בהצטרפות למצרים. הערכת המצרים התאמתה: בראשית שנות החמישים זכו תומכיהם ברוב מוסדות המחר

קקים; אולם מנהיגם, איס-מאעיל אל-אזהרי, הפך את עורו והחל תומך בקיום עצמאי של סודאן. בכך הפך אל-אזהרי דוגמה לשורה של מנהיגים בעולם הערבי, ש-דגלו באיחוד עם מצרים — אך ברגע ההכרעה גברו בקרבם הרגשות הלאומניים ושאפותיהם האישיות.

אסמאעיל אל-אזהרי

„בגידתו“ של אל-אזהרי הייתה ביאה להתפצלות מפלגתו; הנהגת ה„ח'תמיה“ החלה

תומכת במפלגה חדשה — „מפלגת העם הדמוקרטית“. אולם לא היה בכך כדי למנוע הקמת מדינה סודאנית עצמאית עוד לפני המועד שהוסכם. רשמית, הפכה סודאן לרפובליקה עצמאית באחד בינואר 1956; אולם מצרים הוסיפה לשחק תפקיד חשוב בחייה המדיניים, ולו גם מאחורי הקלעים.

בשלון הדמוקרטיה בסודאן העצמאית

בבחירות הכלליות, שנערכו עוד לפני הכרזת העצמאות, לא זכתה אף אחת מן המפלגות הגדולות ברוב מכריע. הממשלה הראשונה — בראשותו של אל-אזהרי — נפלה לאחר זמן קצר והוחלפה בממשלה קואליציונית אחרת, בראשותו של עבדאללה אל-ח'ליל, איש ה„אומה“. גם ממשלה זו, שהורכבה ממפלגות בעלות מגמות כה נוגדות — „האומה“ ו„מפלגת העם הדמוקרטית“, שהיא פרו-מצרית — היתה רופפת ולא איפשרה קיום שלטון יציב.

המצב הכלכלי בארץ הלך והחמיר, והממשלה גילתה אולת יד. מפעלי הפיתוח של הבריטים, שהקימו את מערכת ההשקאה ומשק הכותנה של סודאן, הוונחו. על רקע מצב זה בלטו עוד יותר חוסר יעילותו של המנגנון ושחיתותו, והחלה מתעוררת תסיסה בקרב התושבים העירוניים.

שורשי בעית דרום-סודאן

המחוזות הדרומיים של סודאן — אשר צורפו אל המחוזות הצפוניים, שהם ערביים ביסודם, כתוצאה מפעולות ההתפשטות של שושלת מוחמד עלי — היוו אבן-נגף בדרכה של הממשלה העצמאית. עקב שיקולים שונים, הוסיפו הבריטים לקיים מסגרת לא-טבעית זאת, אם כי שלוש מחוזותיה הדרומיים של סודאן נוהלו על-ידם בנפרד. פעילותם של מייסונים נוצריים באיזור זה הביאה להתנצרות חלק מתושביו, אם כי ברובם המכריע דבקו בדתם הישנה.

עם התקרב מועד מתן העצמאות, החריפו היחסים בין שני חלקי הארץ. בני הצפון לא היו מוכנים לותר על הכללת

המחוזות הדרומיים במסגרת של מדינה ריכוזית. הדרומיים מצדם דרשו לפחות מידה מסוימת של שלטון עצמי. ביטוי לחששותיהם מפני הצפוניים ולטינתם כלפיהם ניתן במרד אלים, שפרץ בקיץ 1955.

דיכוי האכזרי של המרד הוסיף על השוני שבמסורת התרבותית וההיסטורית של שני חלקי הארץ גם משקע של מרי-רות וחוסר-אמון. הממשלה לא הצליחה להתוות מדיניות מרחיקת-ראות כלפי הדרום, וטיפוחה של מפלגה דרומית הקשורה ב„אומה“, שייצגה בעיקר אינטרסים של דרומיים אשר ישבו בצפון, היה כסות-עיניים בלבד. לא רק שהבעיה לא נפתרה — שורשיה אף העמיקו.

אולם בעיתו המרכזית של המשטר היתה יחסי סודאן-מצרים. משטרו של עבד א-נאצר לא היה מרוצה משליטת ה„אומה“ בסודאן ותמך בפרו-מצרים בגלוי ובסתר. ממשלת סודאן החלשה התקשתה לעמוד בפני לחץ זה, שנשען גם על סיועם הפעיל של ה„מירגניה“ ו„מפלגת העם הדמוקרטית“ ועל חיבתם הסבילה של משכילים רבים, שהתחנכו במצרים או במוסדות מצריים שבסודאן.

הלחץ המצרי הגיע לשיאו בעת סכסוך-גבול על איזור חלאיב, שפרץ בסוף 1958, שעה שמצרים (אז — קצ"ם) היתה בשיא כוחה ויוקרתה. איזור זה נמצא סמוך לים סוף, ולפי השמועות הוא עשיר באורניום ובמרבצים שונים אחרים. הסודאנים גילו אמנם עמדה תקיפה וסירבו להכנע ללחץ, אך הלאומנים מבין הסודאנים חששו שלא יהיה בכוחה של ממשלתם החלשה להתמיד בעמדה זו. חשש זה היה הגורם הסופי להפלת המשטר הדמוקרטי הכושל של סודאן.

בהפיכה צבאית שקטה תפסו הרמטכ"ל, גנרל עבד, וקבוצת קצינים בכירים את השלטון ופיזרו את המוסדות האזרחיים. התהלכה שמועה, כי ההפיכה קיבלה את ברכתו של ראש הממשלה אל-ח'ליל. אופיה הימני, הפרו-מצרית והאנטי-מצרי של ההפיכה גרם לשמועות אלו, אך במשך השנים נתערערה דעה זו, ועד היום לא נמצאה לשאלה תשובה מכרעת.

משטרו הצבאי של גנרל עבד

הכוח האזרחי המרכזי בסודאן, „האומה“, נחלש בערוב ימיו ולאחר מותו של מנהיג הכת עבד א-רחמן אל-מהדי. הכת הצבאית ניצלה חולשה זו כדי לבסס את שלטונה במדינה, אך לא הצליחה לרכוש תמיכה מחוץ למסגרת הצבא.

כבר בראשית 1959 נתגלעו סכסוכים בתוך הכת עצמה, בין הרוב הימני לבין קבוצה קטנה של קצינים שמאלניים ופרו-מצריים, אשר ביצעו שני נסיונות הפיכה במשך אותה שנה. הסכסוכים בין חברי הכת נמשכו גם בשנים הבאות, אך המאבק הפך להיות שקט ונסתר.

הכת הצבאית, שהצליחה להתגבר על הסכסוכים הפנימיים בשורותיה, לא הצליחה במדיניות הפנים והחוץ. מדיניותה לא חרגה לרוב מן השגרה, והיא נחלה כשלונות בתחומים שונים (היחסים עם מצרים, פיתוח כלכלי, יעול המנגנון וכו').

אולם כשלונם החרוץ של המשטר היה מדיניותו כלפי הדרום. גנרל עבד ניסה לחסל את „בעית הדרומיים“ בדרך דרסטית של איסולו ושיעורב. כתוצאה ממדיניות זו החלו תושבים ומנהיגים דרומיים רבים בורחים מפני אמצעי-הדיכוי אל

עלים, איכרים) הקימו „חזית לאומית מאוחדת“, שדרשה ואף השיגה את התפטרות הממשלה. זמן-מה המשיך עבוד לכהן כנשיא. אולם ללא תמיכת הצבא לא היה לו כוח ממשי, והוא נאלץ להתפטר ולהצטרף אל חבריו, שהושמו במעצר בית.

אנשי „החזית הלאומית המאוחדת“ הגיעו לידי הסכם, שבחי-רות כלליות לאסיפה מכוננת

צאדק אל-מוחאדי

ייערכו במרץ 1965, ועד אז ישלטו במדינה מועצת רי-בונות וממשלה זמנית. ה-ממשלה הזמנית הורכבה מנציגי המפלגות והאיגודים המקצועיים, ובראשה עמד סר אל-ח'תם ח'ליפה, איש חינוך בלתי-תלוי מ-בחינה מדינית.

הכוח האירגוני העיקרי ש-עמד מאחורי הקמת „החזית הלאומית המאוחדת“ היו ה-

קומוניסטים ואוהדיהם. אירגונה המחתרתי היעיל של המפלגה והטכניקות המשוכללות שלה להפעלת ההמונים היוו גורם חשוב בהצלחת המהפכה. המנהיגים הקומוניסטיים, שנמנו עם מחוללי המהפכה, הפכו לדמויות פופולריות במרכזים העירורניים של סודאן. יתר על כן — התברר כי האיגודים המקצועיים, שהיוו חלק מ„החזית הלאומית המאוחדת“, נשלטו ברור בם על-ידי הקומוניסטים, או לפחות שיגרו נציגים שמאלניים לממשלה.

המפלגות המסורתיות הגדולות היוו מיעוט בממשלה לעומת הנציגים הקומוניסטיים ואותם שרים שמאלניים ששיתפו אתם פעולה. באופן טבעי נגרר ח'ליפה הבלתי תלוי אחרי הרוב בממשלה. הצעד החשוב ביותר, שביטא את אופיה השמאלני של הממשלה, היה מתן היתר מעבר דרך סודאן למטוסים נושאי-נשק ממצרים ומאלג'יריה לעזרת תנועת המרד השמאל-לנית בקונגו. העיר ג'ובא (בדרום סודאן) שימשה בסיס אס-פקה קדמי עיקרי למורדי קונגו ותרמה לא במעט להצלחותיהם בסוף 1964 ובראשית 1965.

שלטון השמאל בממשלה לא שיקף את יחסי הכוחות הממשיים בסודאן. אמנם בח'רטום הבירה ובריכוזים עירוניים אחרים היו תומכים לא מעטים למפלגה הקומוניסטית ול„מפלגת העם הדמוקרטית“ (המפלגה הפרו-מצרית, ששיתפה פעולה עם הקומוניסטים), אולם בשאר חלקי הארץ תמכו רוב התושבים במפלגת „האומה“, זרועה המדינית של ה„מהדיה“. העובדה, שאסמאעיל אל-אזהרי ומפלגתו („מפלגת האיחוד הלאומית“) נטו לשתף פעולה עם ה„אומה“, הגבירה את כוחו ואת סיכויו של מחנה הימין. אלא שרק בתחילת שנת 1965 היתה „האומה“ מוכנה מבחינה אירגונית למאבק בשמאל לאחר שמהיגה הצעיר והמוכשר, צאדק אל-מהדי, נינו של המהדי, ביצע שידוד מערכות בשורות המפלגה והכת.

מנהיגי השמאל ידעו יפה מהם יחסי הכוחות האמיתיים, ולכן חששו לערוך בחירות כלליות. הם דרשו לדחות את מועד הבחירות, שנקבע למרס 1965, בטענה, שהמצב המעורער

מחוץ לגבולות סודאן, הפליטים החלו מתארגנים בתנועות מדיניות, במטרה להשיג אוטונומיה למחוזות הדרומיים של סודאן. בהשפעת התנועות שקמו מחוץ לסודאן החלה גם האוכלוסיה הדרומית בסודאן עצמה להתארגן בתנועות מדי-ניות-צבאיות. הארגון הצבאי הדרומי נקרא בשם „אניא-ננא“, על שם חרק ארסי, שעקיצתו גורמת למות. מאז ראשית 1964 החלו פעולות הגרילה של הארגון להטריד את הצבא הסודאני יותר ויותר.

טבע הארץ, המכוסה ביצות ועצים סבוכים, והסיוע שקיבלו הלוחמים מהאוכלוסיה האזרחית בתוך גבולות סודאן ומחוץ להם, היקשו על מלאכתו של הצבא הסודאני (שאינו גרוע, כשלעצמו).

המאבק הממושך וחסר התוצאות פגע ברוח הצבא, העמיק את התמרמרות הציבור והביא לקרע בין סודאן לבין שכנותיה האפריקאיות והותיקן — אותם האשימה במתן סיוע למור-דים הדרומיים. בקיץ 1964, בתקופת שלטונו האחרונה, ניסה עבוד לשנות את מדיניותו כלפי הדרום, וכינן ועדה, שתפקידה היה למצוא פתרון לבעיה. אולם, באוקטובר 1964 פרצה המהפכה שהפילה את משטרו, כך שלא יכול היה להוכיח את כנות כוונותיו. אין זה מקרה, שהחוליה הראשונה בשרשרת האירועים שהביאו ל„מהפכת אוקטובר“ הסודאנית היתה הפ-גנה של סטודנטים נגד מדיניותה הדרומית הכושלת של הממשלה.

גנרל עבד

כשלונות וחסרונות דומים אפיינו גם משטרים צבאיים אחרים באזור, אולם רק בסודאן הוחלף משטר צבאי במש-טר אזרחי פרלמנ-טרי. נראה, שהסיבה לכך נעוצה במבנה החברתי המיוחד של סודאן. השלטון ה-צבאי לא יכול היה לבטל את השפעתן של המפלגות הסו-דאניות הגדולות, אשר נשענו על המסדרים הדתיים ועל השבטים

השונים. המפלגה הקומוניסטית בסודאן נשענה, כאמור, על איגודים מקצועיים בעלי מסורת וכוח. כוחות אלה, שנדחקו על-ידי המשטר הצבאי, שמרו על חיוניותם ועל מסגרתם הארגונית, כשהם מוכנים לתפוס את השלטון בשעת הכושר.

התבססותו של השלטון האזרחי

הפגנת סטודנטים, שדוכאה בכוח על-ידי משטרת ח'רטום, שימשה פתח לשורה של הפגנות דומות, שהתפשטו גם לערי סודאן האחרות. המשטרה לא הצליחה לדכא את ההפגנות, ואילו אנשי-הצבא סירבו לפתוח באש על המפגינים. נציגי המפלגות הותיקות וגופים אזרחיים אחרים (סטודנטים, פו-

הבחירות הכלליות של חודש מאי

כשלוך ועידת ח'רטום לא יכול היה למנוע את עריכת הבחירות הכלליות, שנדחו בינתיים לחודש מאי. כבר בפברואר הפיל הימין את הממשלה הזמנית והקים ממשלה זמנית חדשה — בשליטתו; גם בראש ממשלה זו עמד ח'ליפה.

באמצע חודש ינואר התגבש בסודאן מחנה ימני, המורכב מה"אומה", ממפלגת אל-אזהרי ומ"האחים המוסלמים" מכאן — ומחנה שמאלי, המורכב מהקומוניסטים, מ"מפלגת העם הדמוקרטית" וממספר איגודים מקצועיים מכאן. הצבא נקט עמדה נייטרלית, אולם הדעת נותנת, שהוא תמך בסופו של דבר במחנה הימני, כיון שעוצב בתקופת שלטון הימין, בתחילה שלט השמאל בממשלה, כשהוא נהנה מתמיכתם הפיסית של חברי איגודים מקצועיים ותנועות נוער שמאלניות. הימין, לעומת זאת, נשען על כוחם הפיסי של ה"אנ-צאר", אנשי השבטים התומכים ב"מהדיה"; כוח זה היה מפורז במחוזות, הרחק מח'רטום הבירה. בראשית פברואר, לקראת ביקורה של אליזבת מלכת בריטניה בסודאן, החל מנגנון ה"אומה" מרכז את תומכיו בח'רטום. הכוח שריכוזה ה"אומה" בבירה עלה לעין ערוך על כוחות השמאל. ובעוד הצבא ניצב מן הצד, כפו מפלגות הימין על ממשלת ח'ליפה להתפטר. כאמור, הממשלה החדשה, שהוקמה על בסיס של ייצוג מפלגתי, שיקפה את כוחו העדיף של הימין ברחבי הארץ.

כפר בדרום סודאן

עדיפותו הברורה של הימין איפשרה לו לקיים את הבחירות בראשית מאי כמעט ללא הפרעות. "מפלגת העם הדמוקרטית" החרימה את הבחירות, ואף ניסתה לחבל במהלכן, אך ללא הצלחה. "האומה" והמפלגות שהסתעפו ממנה זכו בלמעלה ממחצית 173 המקומות שנקבעו כשמונים לאנשי הצפון באסיפה המכוננת (60 מקומות נשמרו לדרומיים). מפלגתו של אל-אזהרי זכתה בלמעלה מ-50 מקומות, ושאר המושבים התחלקו בין הקומוניסטים לבין צירים בלתי-תלויים. ה"אומה" היתה מסוגלת להרכיב ממשלה מאנשיה בלבד, אולם העדיפה להתקשר בהסכם קואליציוני עם מפלגתו של אל-אזהרי. נראה

בדרום אינו מאפשר עריכת בחירות כלליות. בינתיים קיוו מנהיגי השמאל לנצל את כוחם בממשלה כדי להרחיב את השפעתם בארץ ואולי אף כדי לשנות את שיטת הבחירות, שאיפשרה למנהיגי השבטים להפעיל את השפעתם לטובת "האומה".

בעית הדרום לאחר מהפכת אוקטובר

הפלת משטרו של עבד והקמת הממשלה האזרחית שיפרו את סיכויי ההידברות בין הצפון לדרום. בממשלה הזמנית השתתפו שלושה נציגים דרומיים, אשר נתמכו על-ידי תושבי מחוזות הדרום, שלא כקודמיהם בממשלת עבד. הממשלה הר-כחה רצון-טוב כלפי הדרומיים בצורות שונות, כמו החזרת יום המנוחה השבועי ליום א', כפי שנהוג היה לפני מסע האיסלום והשיערו של ממשלת עבד, וקריאה לפליטים הדרומיים לשוב לסודאן.

בקרב הדרומיים כמו מספר קבוצות מדיניות, שנחלקו לשני זרמים עיקריים. הזרם הראשון — מורכב מ"החזית הדרומית", שרוב חבריה ישבו בתוך סודאן, ומ"ס.א.נ.ו."* ("האיחוד האפריקאי הלאומי הסודאני"), אשר רוב מנהיגיו באו משורות הגולים שמחוץ לסודאן, דגל בהשגת אוטונומיה למחוזות הדרומיים. הזרם השני, חששיבותו פחותה, היה מורכב ממספר מפלגות וקבוצות, שדגלו בשיתוף פעולה עם הצפון. מנהיגיהן וחבריהן של קבוצות אלו ישבו, בדרך כלל, בערים הצפוניות; האישיות הבולטת בזרם זה: ויליאם דנג, אשר פרש מ"ס.א.נ.ו." והקים מפלגה משלו, שנקראה אף היא בשם זה.

מנהיגי הצפון היו מוכנים להעניק לדרום אוטונומיה בתחומים מסוימים. אולם הדרומיים דרשו מעין שלטון-בית (Home Rule), כאשר לממשלה המרכזית סמכות רק בענייני חוץ ובטחון. המנהיגים הצפוניים לא היו מוכנים להרחיק לכת עד כדי כך, וחשדו בצדק, כי לפחות חלק מן המנהיגים הדרומיים ישתמשו בשלטון-הבית כשלב ראשון בדרך להשגת עצמאות מלאה. מהומות דמים שפרצו בח'רטום בשל חשש שוא של הדרומיים, כי אחד מנציגיהם בממשלה נרצח על-ידי הצפוניים, הוכיח, שביחסי הצפון והדרום חסר יסוד חיוני לפתרון בעיותיהם: אמון הדדי.

בלחצן של מפלגות הימין, שרצו לערוך בחירות מוקדם ככל האפשר, נערכה בחודש מרס, ועידת שולחן עגול בח'רטום, בהשתתפות נציגי הדרום והצפון וכן נציגים ממדינות אפריקה. מטרת הוועידה היתה השגת הסכם, שיסלול דרך לעריכת בחירות כלליות בסודאן, כדי שיאפשר הסדר-של-קבע בין הצפון לדרום. בוועידה לא הושג כל הסדר מעשי. הדרומיים, שציפו לתמיכת מדינות אפריקה בתנועה אפריקאית הנאבקת לשחרור משלטון ערבי — התאכזבו קשות. מדינות אפריקה מגלות אמנם אהדה למאבקם של תושבי דרום-סודאן, אך נמנעות מלהגיש להם סיוע מדיני מחוץ חשש, ששינוי גבולות על בסיס אתנוגרפי ייצור תקדים, העלול לזעזע את כל המפה המדינית של אפריקה, שחלוקתה למדינות נקבעה בהתאם לגבולות מלאכותיים.

*"Sudan African National Union"

קבוצה קיצונית יותר, שהתנגדה למו"מ עם הצפון ודרשה לפתוח במלחמת שחרור. עתה נוצרו גם תנאים נוחים יותר לניהול מאבק מזוין: בידי אנשי ה"אניא-נייא" נפל נשק רב מן הציד, שהוזרם דרך סודאן אל מורדי קונגו. פרט לכך, מדיניות-החוץ השמאלנית שניהלה ממשלת סודאן הזמנית גררה בעקבותיה עמדה עוינת מצד ממשלת קונגו-לאופולדויל ומצד גורמים אחרים באזור, שהיו נכונים לסייע למורדי הדרום. וכך, בקיץ 1965 פרצה שוב מלחמה בדרום-סודאן — מלחמה שהשפיעה קשות על יציבות המשטר, על רוחו של הצבא, על המצב הכלכלי ועל יחסי-החוץ של סודאן. יתר-על-כן: בתנאים הנוכחיים קשה אף לראות באופק כל פתרון שהוא, אשר ישם קץ לסכסוך זה ויאפשר לסודאן להתרכז בעניינים קונסטרוקטיביים, שהזנחו לחלוטין בשנים האחרונות.

לוחם
דרום-
סודאני

אף צפון-סודאן לא הגיעה ליציבות ולשקט. לשלטון הימין מתנגדים שם גופים שמאלניים ופרו-מצריים, שאין לזלזל בכוחם. מאז הבחירות הכלליות הוכיחו גופים אלה מספר פעמים, שבכוחם לחבל בפעולת הממשלה על-ידי אירגון שביתות ומהומות. גופים אלה נשענים על יסודות מעורים היטב בחברה הסודאנית (מסדר ה"ח'תמיה" מכאן והאיגודים המקצועיים מכאן) — דבר המקשה על ה"אומה" לפעול נגד דם. בית הנבחרים החליט אמנם לאחרונה, להוציא את המפ"לגה הקומוניסטית אל מחוץ לחוק, אך אין ספק שמפלגה זו לא תפסיק את פעולותיה, אלא תרד למחתרת.

גם היחסים בין השותפים בקואליציה אינם אידיאליים. אמנם אל-אזהרי ומפלגתו שיתפו פעולה עם "האומה" כנגד השמאל מאז תחילת המשטר האזרחי המחודש, אך אין להתעלם מהאיבה העמוקה ששררה בעבר בין שתי המפלגות. המחלוקת על מעמדו הממשי של אל-אזהרי, הפורצת בכל פעם שיש לשגר משלחות סודאניות לועידות בין-לאומיות, מעידה שאין תמימות דעים מוחלטת בין השתיים. אל-אזהרי, המכהן למעשה, בתפקיד של ראש המדינה, דרש לעמוד בראש משרד לחות אלו; ואילו מתגייב טען, כי זכות זו מגעת לראש הממשלה, המנהל בפועל את עניני המדינה. אמנם המש"ברים הקואליציוניים שפרצו עקב מחלוקת זו יושבו בדרך זו או אחרת, אך הניגודים בין שני השותפים עלולים לשוב ולהתגלות בעתיד.

✱

לסיכום — סודאן מהווה תופעה יוצאת-דופן בחלק זה של העולם, בכך שקם בה משטר בעל קיום דמוקרטיים ופרלמנטריים, לאחר הפלתו של משטר צבאי אוטורי. ריטורי.

כמה גורמים מאיימים על המשטר האזרחי החדש; העיקריות שבבעיות אלו הן בעית הדרום ואיבת היסודות השמאלניים והפרו-מצריים. יש לקוות, כי אותם גורמים שהחיו את המשטר האזרחי יאפשרו לו גם להמשיך ולהתקיים, על אף הקשיים בהם הוא נתקל.

ששני שיקולים עיקריים הדריכו את ה"אומה" בהחלטתה זו: שאיפה להקים ממשלה יציבה ובעלת בסיס רחב ככל האפשר — ורצון לשאת באחריות עם גורם נוסף.

הקושי העיקרי בהקמת הקואליציה היה חלוקת התפקידים. אנשי מפלגתו של אל-אזהרי טענו, שהמדינאי המכובד ובעל הזכויות, הפעיל בניה המדינית של סודאן מאז שנות השלושים, ראוי לתפקיד ראש הממשלה. אנשי ה"אומה" טענו, לעומת זאת, כי תפקיד זה חייב להישמר למפלגתם, מכיון שהיא אשר ניצחה בבחירות. לבסוף הושגה פשרה: אסמאעיל אל-אזהרי נתמנה כ"יו"ר קבוע של מועצת-הנשיאות"; לראשות הממשלה נבחר מחמד אחמד מחג'ב, איש ה"אומה". ה"אומה" אף הקפידה לשמור בידיה את תיקי המפתח בממשלה.

סודאן לאחר-הבחירות

נצחונן המוחלט של מפלגות הימין לא הבטיח עדיין יציבות בחייה המדיניים של סודאן. ראשית-כל, אל לנו לשכוח, שאילו השתתפה "מפלגת-העם הדמוקרטית" בבחירות, ייתכן שנצחון זה של הימין לא היה מוחלט כל-כך. מכל מקום, גם עלינותה של ה"אומה", הנובעת מצמידותה לגוף הדומיננטי שבמבנה החברתי-דתי של סודאן, עדיין לא מבטיחה הסרת כל המכשולים בדרך אל היציבות המיוחלת.

בראש מכשולים אלה ניצבת בעית הדרום. לא לזמן רב ניתן היה להתעלם מכשלון ועידת ח'רטום; תביעות-היסוד של הדרומיים עמדו בעינם. בינתיים התגבשה בקרב הדרומיים